

Demokrasilerde kalabalıklar polisi - bir keşif denemesi

Kalabalıklar ve polis

OLIVIER FILLIEULE

1970'li yılların sonundan beri, protesto eyleminin kurumsallaştığına tanıklık ediyoruz. Giderek daha fazla sayıda kişinin, çok farklı yerlerde eylem yapmasıyla bu katılım biçimi gelenekselleşmekte, bu gelenekselleşmeye bağlı olarak da çatışmalar belli ölçüde barışçı nitelik kazanmakta, böylece eylemcinin karşıtı olarak kurgulanan polisin ortak imajına ilişkin yaklaşımlar da değişmektedir. Genel olarak, eylemciler polisle işbirliği yapmakta, daha önceden belirlenmiş yerde toplanmakta, müzakere edilmiş bir güzergâh boyunca yürümekte ve eylemlerinin amacı ne olursa olsun barışçı bir biçimde dağılmaktadır. Aynı şekilde, asayişin sağlanması konusunda yapılan araştırmalar, baskıcı polis stratejilerinden vazgeçme, sürekli müzakere ve yasanın esnek uygulanması stratejilerine belli ölçüde geçilmiş olduğunun altını çizer. Müdahale biçimlerinin bu örtükleştirme sürecinde, kullanılan materyal ve taktiklerdeki teknik gelişmeler önemli bir rol oynar. Bununla birlikte, bu iki bileşenli bir gelişme. Çünkü asayiş sağlama konusundaki dönüşümler her şeyden önce eylemci stratejileri ile siyasi değişimlerden etkilendi ve etkilenmeye de devam ediyor. Yine de, alternatif küreselleşme eylemlerinin artışı ve çatışma durumlarının tekrarı karşısında doktrin ve pratiklerini uyarlama arayışına giren devletlerin durumlarının gösterdiği gi-

bi, sokağın mevcut barışçı hali bir kazanım olarak düşünülmemelidir.

KURUMSAL ÖZELLİKLER VE POLİS ÜSLUPLARI

Asayiş konusundaki karşılaştırmalı araştırmalarda, kamu düzenini sağlamada iki temel üslubu birbirinden ayırmak adettendir: Bir yanda, koşullara göre biçimlenen, müsamaha gösteren, yumuşak, seçici, esnek üslup, diğer yanda ise, yasa ya aşırı bağlı, baskıcı, güç kullanan, yaygın (ayırt edici olmayan anlamında) ve caydırıcı üslup. İkinci üslup genelde, baskı uygulanması, pazarlığa girişme konusunda zayıflık, yasanın katı ve tepkisel bir uygulaması ve bazen de provokatörlere başvurulması anlamına gelir. "Yumuşak" üslup ise daha çok, protesto eylemlerinin çoğuna tolerans gösterilmesi, güç kullanımına son kerede başvurulması ve yasanın esnek uygulanması sayesinde önleyici tedbirlerin ve müzakerenin gelişmesine gönderme yapar.¹ Bununla birlikte, Avrupa ülkeleri üzerine yapılan en son araştırmalar uygulama biçimlerinin belli ölçüde birleştiğini gösteriyor.

İngiltere'de, polis 1980'li yılların isyanlarına yanıt vermek için Fransız militarist modelini aşama-

1 Della Porta, (D.), Fillieule (O.), "policing Social Protest", in Snow (D.) vd. (eds), *The Blackwell Companion to Social Movements*, Blackwell Publishing, 2004, s. 217-241.

lı olarak uyguladı.² Kıta Avrupa'sında ise, aksine, protestocu eylem biçimlerinin giderek daha fazla kabul görmesi ve daha yumuşak, bununla birlikte daha seçici bir polise doğru yönelme söz konusu. Sonuçta günümüzde, kolektif eylemlerde asayiş sağlama işinin üç özelliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Belli ölçülerde yasanın esnek uygulanması; yasadışılığın bir ölçüde tolere edilmesini gerektiren uzlaşma ve müzakere.³ Müzakere tekniklerinin gelişmesi ve eylemciler ile güvenlik güçleri arasındaki aracı aktörlerin artan rolü ile imlenen pazarlık pratiği. Son olarak da, bilgi toplama tekniklerinin yaygınlaşması ve karmaşıklaşması.⁴

Bu eğilimler derin ve genel görünse de, kolektif eylemleri yönetme biçimleri, protestocu grupların otoritelerce nasıl algılandığına göre, seçici hale gelmiş ve farklılaştırılmış durumda. Anlaşıldığı üzere, eylemci gruplara karşı siyasi otoritelerin ya da alandaki güvenlik güçlerinin "davranışları" homojen değil. Bu durumda, polis baskısının derecesi ile eylemcilerin özelliklerini ve siyasetin talimatlarını ilişkilendirmek tutarlı bir yaklaşım olur.

Polis güçlerince seferber edilen değerlendirme ölçütleri, farklı durumları sınıflandırmanın teknik aracı gibi işleyen ikili bir ayrıma dayanır. Birinci ayırım rasyonel ve stratejik eylemciler ile rasyonel olmayan ve ilk gruptakilerin etkisi altında kalan eylemcileri karşı karşıya getirir. İkinci ayırım, demokratik bir biçimde düşüncesini ifade eden barışçı bireyler/eylemler ile şiddet yoluyla siyasi otoriteler ve/veya polisle açık bir çatışma arayışında olan bireyler/eylemler arasında yapılır.⁵ Grupların ve durumların nasıl algılandığını belirleyen bu iki eksenin bileşimidir. Bu ayrımlar bir olaya uygulandığı gibi, bir olayın herhangi bir bölümüne, yani mevcut bir gruba ("kırıncılar", "provokatörler") ya da eylemin herhangi bir aş-

masına/biçimine (dağılma, komando eylemi, vs.) de uygulanabilir.

Bu açık sınıflandırmaya bağlı olarak, demokratik rejimlerde olduğu kadar otoriter rejimlerde de gözlenebilen kabaca dört grup asayiş hizmeti ayırt edebiliriz.⁶ Birinci grupta, yönetilmesi en kolay olaylar olarak görülen ve polisin esas meşguliyetinin "dolaşım serbestisi" meselesi olduğu durumlar yer alır. Burada eylemciler ile polis arasındaki müzakerelere işbirliği yön verir. Bu tür gösteriler, eyleme katılanların çatışma kozunu nasıl kullandığını en net biçimde gözlemlediğimiz eylemlerdir.⁷

Polis, gruplarda örgütlenme eksikliği olduğunda, korteje dışarıdan sızmalar (provokatörler) ve panik hareketleri biçiminde çift yönlü riskin ortaya çıktığı düşüncesindedir. Bu tür durumlarda, polisin esas görevi, eylemcilerin düzenini sağlama işini üstlenerek (güvenlik kordonu, izleyici kalabalıkların yalıtılması, vs.) ve olayın şiddete kaymasına neden olacak her türlü şeyi öngörerek (güzergâh değişimi, oldukça görünür bir polis kuvvetinin varlığına gösterilen tahammülsüzlük, vs.) örgütsel eksiklikleri örtbas etmektir. Bu çerçevede, işbirliğine başvurabileceği gibi, temelde yıldırma biçiminde görülen bir buyurma yoluna da gidebilir.

Bir diğer durum türü, göstericilerin son derece kontrollü ve stratejik bir çerçevede şiddet eylemlerine başvurmalarının beklendiği olaylara gönderme yapar. Burada beklenen şiddet eğer ritüelleştirilmiş bir çerçevedeyse, düzeni sağlama işi eylemcilerin önceden üzerinde anlaştığı amaçların ve sınırların öngörülmesi esasına dayanır. Bu duruma en iyi örnek, kimi zaman şiddete dayanan, ama genelleştirilmiş ve kontrolsüz bir şiddete dönüşme ihtimali zayıf olan "komando operasyonu"dur.⁸ Bu durum halen şiddetin ritüelleştirilmiş olmaktan uzak olduğu, muhaliflerin bilerek, özellikle de güvenlik güçlerine zarar vermeyi amaçladığı açık çatışma durumuna yakın-

2 Fransız usulü militarist model ile kast edilen, asayiş konusunda uzmanlaşmış üçüncü bir kuvvetin oluşturulmasıdır. Fransa'da 20. yüzyılın başında seyyar jandarmalara 1945'ten sonra CRS'ler (Cumhuriyetçi Güvenlik Birlikleri) eklendi.

3 Favre (P.), "La manifestation entre droit et politique", *CU-RAPP*, s. 281-292, 1993.

4 Fillieule (O.) et Tartakowsky (D.), *La manifestation*, Paris, presses de sciences po, 2008.

5 Fillieule (O.), *Stratégies de la rue. Les manifestations en France*, Paris, Presses de Sciences Po, 1997.

6 Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006.

7 Fillieule (O.), *Stratégies de la rue. Les manifestations en France*, Paris, Presses de Sciences Po, 1997; Sommier (I.), *Analyse des services d'ordre CGT et CFDT*, Mémoire de DEA, École des Hautes Études en Science Sociales, Paris, dactyl., 1990.

8 Komando operasyonları, kamusal ya da özel alanın beklenmedik bir biçimde işgali, mekân yağmalaması, barikat ya da kişi rehlin almayı kapsar.

dır. Burada polisin düzen sağlama işi, doğrudan hasmın küçültülmesi ve dağıtılması zorunluluğu ile şartlandırılmıştır; kitlesel gözaltılar, güvenlik güçlerinin hemen müdahaleye hazır duruma geçmesi, hoşgörü sınırlarının ortadan kalkması.

Son bir asayiş sağlama türünde ise, polis tarafından sorunlu görülen, örgütsüz davranışlarla çatışma arayışında olan bir dizi durum ve grup söz konusu. Bu tür olaylar, olayın nasıl seyredeceğini öngörmenin olanaksız olduğu en belirsiz durumlardır ki, bunun en uç örneği isyan olarak karşımıza çıkar. Eylemlerin sonu da bu kategoriye girer. Bu anlarda polis memurları genel olarak dağılma yerlerine, delegasyonu kabul olanaklarına ve biçimlerine ve de kortej boyunca güvenlik güçlerinin bulunmasına dikkat kesilir.

MESLEKİ KÜLTÜR VE TOPLUMSAL ÖNYARGILAR

Polis memurlarının, olay öncesinde eylemci grupları ve farklı durumları değerlendirme biçimlerine göre giriştikleri asayiş sağlama işine ilişkin yukarıda yaptığımız sınıflandırmalar, eylem alanında polislerin eylemcilere verdikleri yanıtlara dair stratejilerini nasıl inşa ettiklerini açıklamaya yetmez. Burada, grupların sokaktaki mevcudiyetine ve başvurdukları eylem biçimine dair uygulayıcı polis memurlarının ve amirlerinin sahip oldukları meşruluk algısı oldukça önemli. İşte bu nedenle polisler “iyi” ve “kötü” gösterici ayrımı yapar. Bu ayrım temelde iki ölçüte dayanır: Meşruluk ölçütü ve daha teknik bir ölçüt olan eylemcilerin müzakere kapasitesi. Her eylemcinin eşit durumda eşit muamele hakkı olduğunu belirten yasal resmi söylemin ötesinde, arşivlerde, polislerle yapılan mülakatlarda ya da eylem sırasında yapılan gözlemlerde polislerin her zaman eylemciler hakkında farklılaştırılmış bir yargısı olduğu görülür. Burada, Dominique Monjardet’in, Fransız Çevik Kuvveti’nin (CRS) mesleki ideolojisi üzerine analizlerine kulak vermemiz gerekir.⁹ Monjardet’ye

9 Monjardet (D.), “Le maintien de l’ordre : technique et idéologies professionnelles des CRS”, *Déviance et société*, cilt. 12, n°2, 1988, s. 101-126; “L’organisation du travail des CRS et le maintien de l’ordre”, in Favre (P.) Fillieule (O.), Jobard (F.) (dir.), *L’atelier du politiste. Théories, actions représentations*, Paris, La Découverte, 2007, 257-272.

göre, polislerin davranışı “eylemcilerin davranışına ve sergiledikleri gerginliğe doğrudan bağlıdır. Ayrıca, her CRS’e özgü bir biçimde, eylemcilerin doğasına da bağlıdır; toplumsal özellikler, talep türleri gibi. Fakat bu alandaki görüş yelpazesi, polislik mesleğine girenlerin işçi ve küçük köylü kökenli halk kesimlerini kapsayan oldukça homojen bir toplumsal kesimden devşirildikleri düşüncesiyle daraltılmıştır”. Bu nedenle, “işçi taleplerine karşı sempati duyarken, öğrenciler-gençler-ayrıcılıklar-kırcılara karşı nedensiz ve açık bir hırçınlıkla” davranırlar.

Bu basmakalıp düşünceler bir tür müdahale rehberi gibi işler. Chicago’da 1968 yılındaki Demokrat Parti kurultayı¹⁰ sırasında ortaya çıkan kargaşanın polis tarafından bastırılmasına yönelik açıklamalarda görüldüğü üzere, polis eylemci ordusunun kenti yıkmayı planladığını sanıyordu. Hippiler tarafından yayılan kışkırtıcı nitelikteki tehditleri, “kenti kül etmek”, su depolarına zehir koymak yönündeki beyanlarını ciddiye almıştı. Temmuz 2001’de Cenova’daki G-8 karşıtı eylemler sırasında, alandaki polislerin davranışları, göstericilerin AIDS virüslü kan enjekte edecekleri ve polisleri rehlin alacaklarına dair gizli servisler tarafından servis edilen bilgilerden etkilenmişti.¹¹

Nobert Elias’ın medenileşme süreci mantığını sürdüren bir biçimde, eylemlerin barışçılılaşması sıklıkla halkların eğitim düzeyinin ve siyasi yeteneklerinin artmasıyla ilişkilendirilir. Aynı biçimde, polisin ve mesleğinin askeri unsurlardan arınması da, polislerin devşirildikleri toplumsal düzeyin arttırılmasına ve toplumla artan oranda bütünleşmesine bağlanır. Güney Afrika örneğinin gösterdiği gibi, siyasi reformlar sahayı polis davranışlarındaki değişime bazen hızlı bazen yavaş bir biçimde hazırlar¹². İtalya’da, sendikalaşmayı getiren ve polis kurumunu kadınlara açan Polizia di Stato reformu, literatürde sıklıkla altı çizilen

10 Donner (F.), *Protectors of Privilege*, Berkeley, University of California Press, 1990, s. 116-117.

11 Della Porta (D.), Reiter, (H.), *La protesta e il controllo: Movimenti et forze dell’ordine nell’era della globalizzazione*, Milano, Altreconomia, 2004.

12 Olivier (J.), Marks (M.), “L’Histoire sans fin. Réformer en Afrique du Sud”, in Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir.), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006, s. 200-228.

“halkın içinde polis” teması çerçevesinde bir değişime katkıda bulunacağı öngörülmüyordu.¹³ Benzer eğilimler Almanya’da 1960’larda, İspanya’da ise daha yakın tarihlerde görüldü.¹⁴

Polis güçleri ile eylemciler arasındaki ilişkilere yön veren uygulamaya yönelik münasebetlerin ötesinde, daha yapısal ve bağlamsal öğeler eylemcileri yönetme biçimlerinin belirlenmesinde merkezî bir rol oynar. Bu nedenle, kamu özgürlükleri mevzuatı polisin hareket payını anlamada temel bir veri olarak karşımıza çıkar. Polis hukuki denetim olmaksızın cezalandırma yapabildiğinde, bu gücünü sıklıkla eylemcilere şantaj yapmak için kullanır. Bu durum özellikle, sendikacıları ve Komünist Parti üyelerini korkutmak için yaygın ola-

rak kullanılan kefalet ya da bir kentten sürülme sistemlerinin bulunduğu 1950’ler İtalya’sında söz konusuydu.¹⁵ Daha genel bir ifadeyle “kamu düzeni”, “toplumun müdafası” ya da ifade özgürlüğünün garanti altına alınması için bir öncelik olarak görülüyorsa, bu durumun kamu düzeninin sağlanmasında açık bir etkisi mevcuttur. “Kamu düzeni” yurttaşların yaşam ve mallarının korunması gibi somut terimlerle tanımlandığı zaman, toplantı ve gösteri hakkı daha yüksek bir statü kazanır. Örneğin 1985’te Almanya’da, Broksdorf nükleer atık fabrikası önünde blokaj eyleminin sürdürülmesine izin veren Anayasa Mahkemesi’nin kararı bir dönüm noktası oluşturdu. Kararın, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını bir anayasal hak olarak tanımlaması, eylemcileri fabrikanın çalışmasını aksatacak başka taktiklere, özellikle de demiryolu raylarına kendilerini zincirleme taktiğini geliştirmeye yöneltti. Devletin yanı-

13 Della Porta (D.), Reiter (H.), *Polizia e protesta. Il controllo dell'ordine pubblico in Italia dalla Liberazione ai "nogloba"*, Il Mulino, Bologna, 2003.

14 Jaime (J. O.), *The Policing of Mass Demonstrations in Spain: From Dictatorship to Democracy*, Working Paper du Centre Robert Schuman, Institut Universitaire Européen, Florence, 1996; Jobard (F.), “Usages et ruses des temps. L'unification des polices berlinoises après 1989”, *Revue française de science politique*, 53, 3, juin, s. 351-382, 2003.

15 Reiter (H.), “Police and public order in Italy, 1944-1948. The case of Florence”, IUE Working paper, Robert Schuman Centre, 1996.

tı ise, seyahat özgürlüğünü güvence altına almak adına gözaltıları artırmaktan ibaret oldu.¹⁶

POLİS KURUMLARININ PROFESYONELLEŞMESİ

Son olarak da, polis örgütlerinin profesyonelleşme derecesi, kullanılan eylemcileri yönetme biçimlerinin belirlenmesinde büyük rol oynar. Batı demokrasileri bu noktada çok farklı geleneklere sahip. İngiliz modeli, Kıta Avrupası modeline göre uzun zaman, güçlü bir âdem-i merkeziyetçilik, düşük militerleşme ve oldukça geniş bir sorumluluk gibi ayırt edici özellikler taşıyordu. O zamandan beri âdem-i merkeziyetçilik, toplulukla iyi ilişkilere, düşük güç kullanımına ve daha esnek stratejiler uygulamaya iten kamusal denetime vurgu yapar. Buna karşılık Kıta Avrupası modeli siyasi iktidara daha fazla müdahale olanağı tanıyordu, demokratik denetimi kısıtlıyordu ve güç kullanımını kolaylaştırıyordu. Bu açıdan bakıldığında otoriter rejimlerde polisin temel örgütsel özelliklerinin, merkezileşme, sorumluluk eksikliği ve militerleşme olması bir tesadüf değil. İtalya'da, polisin militerleşmesi, takdir yetkisinin fazla ve sorumluluğunun az olması faşist rejimin bir mirası olup Mussolini'nin devrilmesini izleyen eli yıl boyunca ancak kısmen değiştirilebildi.

Polisin profesyonelleşmesinin iki yönlü sonuçları var. Genelde, bu profesyonelleşme militerleşmenin azalması ile koşut gider. Nihayetinde İtalya ve İspanya gibi yakın dönemde demokratikleşmiş ülkelerde bile, emniyet teşkilatının en azından bazı kolları günümüzde "askersizleştirildi" ve sıklıkla uzun iç mücadeleler sonunda polis sendikaları yasal hale geldi. Sendikalaşmanın polis sorumluluğu üzerindeki etkileri ülkeden ülkeye ve hareketten harekete değişiklik arz eder. Almanya'da Deutscher Gewerkschafts Bund üyesi, etkili Gewerkschaft der Polizei, polisin otoriter tedbirlerine sık sık karşı çıktı. Fransa'da 1977 polis reformları ve CRS'lerin reformlardan dolayı hoşnutsuzluğu bazı sendikaları, kendilerini bağımlı bir rolle kısıtlayan bu reformun etkisizliğini medya aracılığıyla kamıtlamak için eylemci ayaklanma-

larına dayanmaya sevk etti. Böylece, güvenlik güçlerindeki yaralı sayısının yüksekliği ve polis sendikasının "yeni tehlikeler" üzerine basına yaptığı açıklamalar, 1990'lı yıllardaki liseli hareketini de fırsat bilen, savunma ve saldırı araçlarının (elektrikli cop gibi) yenilenmesini isteyen polislerin otoriteler üzerindeki lobicilik faaliyetlerini güçlendirdi¹⁷. Cenova eylemlerinden sonra, İtalyan polis sendikaları (sol sendika hariç), "polis aleyhine kampanyalara" karşı medyada sesini duyurmak için çok çeşitli protesto biçimlerine başvurdu.

Otuz yıldır literatürde sistematik bir biçimde sözü edilen polis teşkilatının profesyonelleşmesinin sonuçları da oldukça karmaşık. Bir yandan profesyonelleşme müzakere kapasitesini artırıyor sa da, diğer yandan, ayaklanma, terörizm ve örgütlü suçlarla mücadele için kurulan özel birliklerin yaygınlaşması olayları tırmandırıcı etkiye sahip. Danimarka asayiş polisinin gelişimi buna tipik örnek.¹⁸ Son olarak, temel bir başka nokta da, profesyonelleşmeye polis müdahalesinin hukuki denetiminin eşlik etmesi olarak karşımıza çıkar. Bu hukuki denetim kimi zaman güç kullanımına dayanan tarzları zorunlu kılmakta, fakat kimi zaman da yasanın eksik uygulanmasına yönelik polis stratejilerinin hayata geçirilmesini kısıtlamaktadır. Örneğin, Alman polis görevlileri, muhafazakâr hükümetler tarafından getirilen eylemlere yüzü açık katılma zorunluluğunu, ayaklanmaları kıskırtma riski olan kötü bir önlem olarak görür.¹⁹

SIYASİ BAĞLAMLAR VE SOKAK POLİSİ

Polis kurumunun iç özellikleri, polislerin davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip. Bununla birlikte, asayişin sağlanması sırasında o ya da bu ölçüde hareket marjına sahip olsa da, polisin sivil otoritelere ve mevcut siyasal iktidara bağımlı-

¹⁶ Elke (S.), "Wendland ohne Demonstrationsrecht", *Bürgerrechte und Polizei*, 72, 2002, s. 36-42.

¹⁷ Fillieule (O.), *Stratégies de la rue. Les manifestations en France*, Paris, Presses de Sciences Po, 1997.

¹⁸ Peterson (A.), "La Suède et le Danemark face aux mobilisations altermondialistes", in Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir.), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006, p. 298-330.

¹⁹ Winter, M., *Police Philosophy and Protest Policing in the Federal Republic of Germany, 1960-1990*, in D. Della Porta e H. Reiter (dir.), *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998, s. 279.

lılığının söz konusu olduğunu biliyoruz. Polis ve göstericiler arasındaki etkileşimi belirleyen faktörler listesini tamamlamak için, daha genelde, siyasi bağlamların bu etkileşimde nasıl bir ağırlığa sahip olduğunu tartışmamız gerekir. Her ne kadar hükümetler protesto gösterilerine nasıl yaklaşılabileceğinin bazı genel hatlarını belirliyorsa da, toplumsal hareketin örgütleri de yurttaş haklarını polisin çalışmasıyla ilişkilendirerek ve polis şiddetini ifşa eden protesto eylemleri düzenleyerek, daha fazla demokrasi talep ederek soruna müdahale ediyor. Siyasi partiler, çıkar grupları, sendikalar ve dernekler de çatışmaya taraf oluyor ve polisin çalışma biçimine ilişkin hareketlerle işbirliğine giriyor. Böylece bir yanda "yasa ve düzeni", diğer yanda "kamusal özgürlükleri" savunan koalisyonlar kuruluyor. Hatta tutuklanan militanlara politik ve yasal destek vermek için avukatlardan ve aktivistlerden oluşan yasal kolektifler oluşturuluyor.

Asayiş yönetimi üzerindeki siyasal denetimin derecesi polis yöntemlerini güçlü bir biçimde etkiler. Her ne kadar polis genel olarak kamu düzeninin sağlanmasında "teknik" özerkliği olduğunu söylese de, uygulamada, siyasi otoriteler her zaman az ya da çok müdahale eder. Fillieule ve Jobard'ın Fransa'da gözlemlediği gibi, "Bir güvenlik gücünü çağırarak, ne olursa olsun her zaman yönetsel otoritelerin (valilik) kararının bir sonucudur. Bu yasal hiyerarşi, sivil otoritelerin verdiği talimatların ve bu talimatların sahada nasıl uygulandığının incelenmesini salık verir."²⁰

Çok sayıda tarihsel örnek, asayiş sorununun siyasi partilerin üzerinde ayrıştığı bir sorun olduğuna işaret eder. İtalya'da, 1960'lı yılların merkez sol partileri eylemcilere ateş edilmesine izin vererek geleneği bozarken, Fransa'da, sağın işbaşına geldiği 1980 ve 1990'lı yıllarda, ölümlerin meydana geldiği gösteri sayısı her defasında sistematik olarak arttı. Almanya'da Alman Sosyal Demokrat Parti'nin 1. Brandt hükümeti gösterilerde hoşgörülü bir asayiş tarzı geliştirdi, yürüyüş ve yurttaş haklarına ilişkin yasaları daha özgürlükçü ha-

le getirdi. Roger Geary, İngiltere'de çalışma ilişkilerinden doğan çatışmalar konusunda uzman polise ilişkin çalışmasında, siyasal gelişmelere bağlı olarak 1910'lu yıllarda "esnek bir tarz" uygulandığına atıfta bulunur.²¹ 1980'li yıllarda çok daha katı bir polise dönüşün ise, Margaret Thatcher'ın muhafazakâr hükümetinin neo-liberal politikalarıyla ilintili olduğu aşikârdır. Daha yakın bir dönemde, 2001 yılında Cenova'daki G-8 karşıtı protestolara polisin bu kadar hoyrat müdahale etmesini gözlemcilerden çoğu, Alleanza Nazionale'nin (AN) hükümet üzerindeki etkisiyle ve daha özelden de, Carabinieri'nin harekât merkezinde AN'nin liderinin ve başbakan yardımcısı Gianfranco Fini'nin bulunması ile açıklıyor. Son olarak Almanya'da, polis üslupları üzerinde hükümette yer alan siyasi partilerin etkisi, Hıristiyan Demokrat (örneğin Bayerische Linie) ya da Sosyal Demokratlar (örneğin Nord-Rhein/Westfälischen Linien) tarafından yönetilmesine göre Landlar arasındaki yaklaşım farklarını düşünmeyi gerektiriyor.²²

Sol hükümetlerin toplumsal hareketlere karşı sistematik olarak hoşgörülü olduğu sonucuna hemen varmayalım. Örneğin İsveç'te sosyal demokrat hükümet Haziran 2001'de Göteborg'ta düzenlenen alternatif küreselleşme eylemleri sırasında olayları tırmandırmaktan çekinmedi. Eylemler sırasında polis gerçek kurşun sıktı.²³ Sonuçta, yapılan araştırmalar, hükümetlerin siyasal rengi ne olursa olsun denetim biçimleri açısından bir seçicilik olduğunun altını çiziyor. Bu açıdan bakıldığında, daha önce dillendirilmemiş davaları savunan yeni toplumsal hareketlere, eskiye dayanan bir meşruiyetten yararlanan hareketlere göre daha az hoşgörü gösteriliyor. Alternatif küreselleşme hareketleri buna tipik örnek oluşturur.²⁴ Olayları tırmandırma etnik çatışmalar sırasında da çok açık; özellikle de polis temelinde bir toplu-

21 Geary (R.), *Policing Industrial Disputes: 1893 to 1985*, Cambridge University Press, 1985.

22 Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006.

23 Peterson (A.), "La Suède et le Danemark face aux mobilisations altermondialistes", in Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006, s. 298-330.

24 Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences s. 2006.

20 Fillieule (O.), Jobard (F.), 'The Policing of Protest in France: Toward a Model of Protest Policing' in Della Porta (D.), Reiter (H.) (eds.), *The Policing of Protest in Western Democracies*. Minneapolis and Londra: University of Minnesota Press, s. 70-90, 1998.

luk içinden devşirildiğinde. Örneğin Kuzey İrlanda'da, sömürgeci bir asayiş sağlama politikası izleyen ve daha çok Protestan sendikacılardan oluşan Royal Ulster Constabulary, Katolik topluluğun radikalleşmesinde kışkırtıcı bir rol oynadı.²⁵

ULUSÖTESİ GÖSTERİLER, BARIŞÇI EYLEMLERİN SONU MU?

Ulusötesi gösteriler alternatif küreselleşme hareketinin ortaya çıkması ve büyümesi ile çok gelişti.²⁶ İlk bakışta bu gösteriler ile ulusal eylemler aynı kurallardan hareketle düzenleniyor gibi görünür. Bu nedenle, örneğin Avrupa Birliği Konseyi 2002'de alternatif küreselleşme eylemlerinde asayişin sağlanmasına rehberlik edeceği düşünülen ilkeleri belirleyen bir elkitabı yayımladı. Bu ilkeler Batı Avrupa yerleşik asayiş felsefesini tekrar etmekten öteye gitmiyordu: Orantılılık ilkesinin uygulanması; düzenleyicilerle önceden müzakere sağlama konusunda ısrarcı olma; güzergâh konusunda önceden mutabakat arayışı; hoşgörü marjlarının belirlenmesi; güvenlik güçlerinin en az ölçüde görünür kılınmasını sağlama. Buna, istihbarat ve asayiş hizmetlerinin yerine getirilmesi konusunda üye ülkeler arasındaki işbirliğini sağlamak için bir dizi tavsiye de eklendi (bağlantıyı sağlayan görevliler, "potansiyel eylemciler ve diğer gruplara bağlı risklerin analizine" dair raporların ülkeler arası dolaşımı gibi). Bununla birlikte birçok öge, alternatif küreselleşme hareketlerinin yönetimi konusundaki düşünme ve eyleme biçimlerinde bir sertliğe işaret eder. Bir yandan, sahada yönetme biçimleri bazı ayırt edici özellikler kazanırken, diğer yandan da, özellikle de ayaklanmaları öngörme istenci nedeniyle, Avrupa düzeyinde kamusal özgürlüklerin zarar görmesine neden olan ve toplumsal hareketlerin cezalandırılması anlayışını yeniden üretmeye elverişli bir durum ortaya çıkar.

Karşıt küreselleşme hareketleri karşısında polis güçleri, ulusal düzeyde olduğu kadar Avrupa ölçeğinde de, sivil otoritelerin temsilcileriyle mutabık kalarak, şimdiye kadar baskın çıkan kuralı

devre dışı bırakma eğiliminde olan bir asayiş doktrini geliştirmişe benziyor. Sahada denetim konusunda iki temel özellikten söz edebiliriz: asayiş hizmetlerinin militerleşmesi ve güçlendirilmiş güvenli bölgelerin oluşturulması. Bu satırlarda, söz konusu iki özelliğin uygulamaya geçirilmesinin nasıl her ulusal polisin kendine özgü özelliklerine bağlı olduğuna da vurgu yapacağız.

Asayiş hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında, bu hizmet her şeyden önce devlet büyüklerinin ve mevcut şahsiyetlerin güvenliğini sağlamak, eylemcilerle ve eylemciler arasına sızmış olası öğelerle her türlü temasa engel olmak zordur. İşte bundan dolayı güçlendirilmiş güvenlik bölgeleri oluşturulur. Şüphesiz, güçlendirilmiş güvenlik bölgelerinin kutsallaştırılması yeni bir olgu değil. Neredeyse tüm gelişmiş ülkelerde, en simgesel iktidar mekânları ya erişimin yasaklanmasını ya da son derece kısıtlanmasını hedefleyen özel düzenlemelere konu olur. Bununla birlikte, öncelikli olarak Nisan 2000'de Washington'da IMF/Dünya Bankası toplantıları nedeniyle, güçlendirilmiş güvenlik bölgelerinin uygulamaya konması bazı şeyleri değiştirdi. Genelde renklerle belirlenmiş ve beton bariyerler gibi ağır materyallerle sınırları çizilmiş bu bölgelerin oluşturulması hem tek bir amaca yönelik hem de oldukça ayrıntılı düzenlenmiş bir uygulamaya konu teşkil eder. Bu güçlü görünürlük ve istisnailik karışımı düzenleme, aktivistlerin gözünde olduğu kadar, söz konusu yerde oturanların gözünde de saldırgan bir girişim olarak görülür. Eylemcilerin zirveye katılanlardan ayrılması farklı biçimler alabilir. Kimi zaman ev sahibi ülke toplantı yeri olarak yahtılmış bir mekân seçer. Haziran 2002'de Kanada yetkililerinin G8 zirvesinin gerçekleştirilmesi için kayalık dağların ortasında yahtılmış bulunan Kananaskis'e karar kılmalarında olduğu gibi. Kimi zaman da, Nice, Québec, Cenova ve Floransa'da olduğu gibi, kent merkezinde kırmızı bir bölge oluştururlar. Zirvenin gerçekleştiği mekân böylece, söz konusu kentlerde izinsiz girişin mümkün olmadığı kapalı bir alana dönüştürülmüş olur.²⁷

25 Ellison (G.), Smith (J.), *The Crowned Harp. Policing Northern Ireland*, London, Pluto Press, 2000.

26 Sommier (I.), Fillieule (O.), Agrikoliansky (E.), (dir), *La généalogie des mouvements antiglobalisation en Europe. Une perspective comparée*, Paris, Karthala, 2008.

27 Bu konuda, Haziran 2004'te İstanbul'da gerçekleştirilen NATO zirvesi sırasında oluşturulan kırmızı bölge de örnek olarak düşünülebilir.

Alternatif küreselleşme hareketlerinin artması, açık bir biçimde eylemcilerin yaygın bir biçimde gözetlenmesiyle kol kola ilerledi. Örneğin Mike King, Kananaskis Zirvesi dolayısıyla Ottawa'da protesto eylemleri düzenlenmesi ihtimaline karşı, "bireyler, eylemci taktik ve planları hakkında" istihbarat toplamayı sağlayan "kesin bir program" uygulamak için, Amerikan otoriteleri ile işbirliği halinde bir İstihbarat Paylaşım Grubu (IPG, Joint Intelligence group) oluşturulduğuna işaret eder²⁸. IPG'nin topladığı bilgilerden hareketle, yalnızca "protestocuları yönlendirenler, özellikle de şiddet siyaseti uyguladıkları bilinenler ya da adli sicilde kaydı olanlar ve izlenenler" değil, aynı zamanda "eylem yapmak için Ottawa'ya doğru yol alan tüm otobüsler kentlerini terk etmeden önce belirlendi. Bir polis helikopteri ve uçak tarafından yolda izlendi... Otobüsler ardı ardına durduruldu ve tüm yolcuların gizleme gereği duymadan fotoğrafları çekildi."²⁹

Avrupa Birliği bünyesinde veri toplanması ve bu verilerin paylaşımı özellikle Schengen Bilgi Sistemi (SBS) aracılığıyla yapılmakta. Bu uygulama, 1990'lı yıllarda holiganların sınır geçişliliğindeki artışa karşı alınan önlemlerin ertesine denk düşer. Uygulamadaki yenilik daha çok bu tür önlemlerin suç unsuru taşımayan topluluklara ge-

nişletilmesinde karşımıza çıkar. Söz konusu yenilik, özellikle yabancı eylemcilerin katıldıkları eylemlerde gösteri özgürlüğünü engelleme konusunda son derece etkili.³⁰

Kişinin temel haklarına yapılan saldırılardan ilki, Avrupa sınırları içinde AB yurttaşlarının serbest dolaşımına getirilen engelleri içerir.³¹ Schengen Anlaşması Uygulama Sözleşmesi'nin 2.2. maddesi, güvenlik güçlerine, kimlik ve seyahat belgelerini kontrol etme, bagaj ve araçları arama izni verir. Söz konusu madde özellikle de, alman kararlar bireysel ve amaca uygun olduğu sürece sınır geçişini yasaklamayı mümkün kılmaktadır. Schengen Anlaşması'nın öngördüğü kamu düzeni çekincelerine göre, "kamu düzenine" ciddi bir tehdit olması durumunda serbest dolaşım hakkının sınırlanması söz konusu olabilir. Durum bu olunca da, bundan sonra artık her şey kamu düzeninden ne anlaşıldığının tanımlanması etrafında biçimlenir.

Yurttaş Hak ve Özgürlükleri Komisyonu'nun hazırladığı bir rapor, 2.2. maddeye başvurulması konusunda, söz konusu kişilerin ciddi bir tehdit oluşturdukları belirlenmeksizin sınırların binlerce kişiye kapatılmasının orantılılık ilkesine ve AB Temel Haklar Yasası'na aykırı olduğunu söyler. Sonuçta, bir sınırın eylemci grupların tümüne kapatılması bireysel kararlar alınmasına müsaade

28 King (M.), "D'une gestion policière réactive à la gestion des manifestants? La police et les manifestations anti-mondialisation au Canada", *Cultures et conflits*, sayı 56, 2005.

29 Eylemcilerin ve eylemlerin (ve hatta otobüslerin!) nasıl izlendiğine dair benzer bir uygulama için ayrıca bkz. Aysen Uysal, "Maintien de l'ordre et répression policière en Turquie", in Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006, s. 275.

30 Fillieule (O.), Blanchard (P.) et alii, "L'altermondialisme en réseaux. Trajectoires militantes, multipositionnalité et formes de l'engagement: les participants du contre-sommet du G8 d'Evian", *Politix*, cilt 17, sayı 68, s. 13-48, 2005.

31 Grosbon (S.), *Liberté de manifester et droits du manifestant*, Mémoire de DEA, Paris, Université Paris X, Nanterre, 2003.

etmez ve yasal bir temeli yoktur. Bu koşullarda, Göteborg'tan beri sınırların tutulduğu ve eylemci grupların engellendiği farklı durumlar aslında yasadışıdır. Örneğin, Aralık 2000'de Nice Zirvesi'nde yaklaşık iki bin İtalyan ve iki bin İspanyol sınırda tutulmuştu. Şüphesiz, istihbarat ve bireylerin fişlenmesi konusunda yaşanan gelişmelerin sonuçları sadece serbest dolaşım konusunda ortaya çıkmaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi ve Avrupa Temel Haklar Yasası'nın 7. maddesiyle güvence altına alınan özel yaşama saygı konusunda da bir dizi engel ortaya çıkar.³²

Polisler arasındaki işbirliği aynı zamanda, her şeyden önce Schengen Bilgi Sistemi'nde oluşturulmuş farklı türdeki bilgisayar dosyalarının paylaşımıyla da gerçekleşmekte. Hâlbuki sınırda gözetilene alınmış çok sayıda insan (özellikle de Cenova'da), diğer üye ülkelerde meşru olan (örneğin nükleer karşıtı eyleme katıldıkları için) eylemler nedeniyle üye ülkeler tarafından sistemde fişlenmişlerdi. Dahası, fişlenen kişiler kendilerini ilgilendiren veriler konusunda bilgilendirme hakkına da sahip değil. Bu durum ise topluluk hukukuna ve çok sayıda Avrupa devletinin ulusal mevzuatına aykırı. Son olarak, Schengen anlaşmalarının getirdiği düzenlemeler, fişlemenin ancak gerçekten tehlikeli olan kişiler için mümkün olmasını öngörüyor. Uygulama, fişlemenin yoğun bir biçimde arttığını gösteriyor. Öyle ki, bazı asayiş sağlama operasyonlarının salt Schengen Bilgi Sistemi'ni beslemek için mi yapıldığını çok haklı olarak sormamıza neden oluyor. Halen hukuksal çerçevesi iyi çizilmemiş olan polislerin işbirliği konusundaki son gelişmeleri bir analize tabi tuttuğumuzda, pozitif hukuk ile uygulama arasındaki farkın toplantı ve gösteri haklarını sınırlandırdığını görürüz. Yargıcın öndenetimine tabi olmayan sınırların tutulması uygulamada serbest dolaşım hakkına engel oluştururken, fişleme ve eylemciler hakkındaki bilgilerin paylaşımı da yargıcın öndenetimine olanak tanımayan bir biçimde gerçekleşmektedir.³³

32 Grosbon (S.), *Liberté de manifester et droits du manifestant*, Mémoire de DEA, Paris, Université Paris X, Nanterre, 2003.

70 33 Grosbon (S.), *Liberté de manifester et droits du manifestant*, Mémoire de DEA, Paris, Université Paris X, Nanterre, 2003.

Asayiş yönetimi araçları genel bir uluslararası bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda, Batı demokrasileri ulusal polis teşkilatlarında kamu düzeni konusunda bir rasyonelleştirme ve tektipleştirme sürecinin yaşandığı görülür. Polis örgütleri, hem örgüt yapılarını (örneğin hiyerarşik bağların yapısı, iktidar ve görev türleri farklılaşması, eğitim) hem uygulama esaslarını hem mesleki bilgilerini hem de rutin uygulamalarını tektipleştirme sonucunu doğuran eşyapılı bir dizi süreç içinde çalışır. Burada, gösterilerin yasaklanmasını meşru kılarak kamu düzenini sağlama konusundaki felsefe ve doktrinin dönüşmesine yol açacak oldukça geniş esnekliklerle karşı karşıyayız. Söz konusu durumu Mike King "protestoların seçici ehliyetizliği" olarak ifade eder.³⁴

Bu tektipleştirmeye basit bir açıklama bulmak kolay değil. Her ne kadar Avrupa'daki uyumlulaştırma girişimleri üzerine önceki sayfalarda söylenenler bunu düşündürüyorsa da, siyasal iktidarın isteğiyle yukarıdan dayatılmış bir tektipleştirme savı, özellikle güvenlik güçlerinin görevlerini yerine getirirken sahip olduğu özerklik nedeniyle (bilhassa Anglosakson ülkelerinde) pek de inandırıcı değil. Buna karşılık üç savın ortaya çıktığını söyleyebiliriz.³⁵

Birinci sav, polis teşkilatlarının "üreticilerin üretimini" denetlemek ve meşruluk temeli oluşturmak amacıyla profesyonelleşmesinin etkileridir. Burada profesyonelleşmeden kasıt, bir mesleğin mensuplarının kendi işlerinin koşullarını ve yöntemlerini belirlemek adına, yürüttükleri kolektif mücadeledir. Bu açıdan, eğitim işlemlerinin, hiyerarşik örgüt yapılarının, mesleki kültürlerinin vs. tektipleştirilmesi, yolu teknik bilginin kazanılmasından geçen görelî özerklik arayışında açıklamasını bulacaktır.

İkinci sav, bizzat toplumsal hareketlerin tektipleştirilmesinin sonuçlarına gönderme yapar. Siyasal çatışmalar arasındaki farklılıkların ortadan kalktığı tezi, gereçsel olan ve olmayan değişimlerin uluslararasılaşmasının etkisiyle çatışmaların

34 King (M.), "D'une gestion policière réactive à la gestion des manifestants? La police et les manifestations anti mondialisation au Canada", *Cultures et conflits*, n°56, 2005.

35 Fillieule (O.), Della Porta (D.) (dir), *Police et manifestants*, Paris, Presses de sciences po, 2006.

NOM DE PLUME

da "küreselleştiği" düşüncesine dayanır. Bununla birlikte, başka bir çalışmamızda Fransa örneğinden hareketle, uluslararası ve ulusötesi eylemlerin sayısındaki artışın arkasında, kendi ulusal tepkilerinin nasıl çok güçlü ortaya çıktığını, bu durumun da "küresel bir sivil toplumun" ortaya çıktığından söz edebilmemizi zorlaştırdığını göstermiştik.³⁶

Üçüncü sav, polis teşkilatlarının işbirliği konusunda devletlerin giderek artan bağımlılığına işaret eder. Bu tespit, özellikle Avrupa'daki Schengen, Europol, TREVI gibi uluslararası işbirliğinin artan ve etkili düzenlemelerinden ve askeri güçlerin katkısının arttığı barış sağlama operasyonları çerçevesinde uygulanan ortak doktrin ve uygulama fırsatlarının çoğalmasından yola çıkar. Bununla birlikte, her ne kadar hükümetler ve polis kurumları bu yönde istenç beyan etmiş olsa da, söz konusu tektipleştirme ve rasyonelleştirme süreci tüm durum ve bağlamlarda gerçekleştirilmiş olmaktan uzak. Bu durumda, karşıt küreselleşme hareketine dair tutumların aldığı biçimlerin de

gösterdiği gibi, bu süreç ne sürekli ne de tam anlamıyla doğrusal, çünkü her zaman mücadelelerin ulusal düzeyde (toplumsal çatışmalar) olduğu kadar uluslararası düzlemdeki (terörist tehdit, silahlı çatışmalar) durumuna da bağlı.

Sonuçta, burada söz edilen alternatif küreselleşme hareketlerine ilişkin tutumların açık bir biçimde gösterdiği gibi, eğer 1968'den beri asayişin sağlanmasını ıralayan sürekli bir çizgi varsa, bu açık bir biçimde farklılaşmış yönetim biçimlerinin varlığıdır. Bu nedenle, sokağa çıkmanın giderek kurumsallaştığı ve meşruluk kazandığı bir bağlamda, asayiş sağlamanın belli ölçüde barışçı nitelik kazanması, daha sert polisiye uygulamaların ve hatta gayrimeşru şiddetin varlığını sürdürmesine engel değil. Daha da netleştirmek gerekirse, bize göre, eylemin düşünce ifade etmenin barışçı ve meşru bir biçimi olarak görülmesi olgusunun, şiddete son kertede başvurma ihtimali olan bazı grupların eylem sahnesinden dışlanmasını artırıcı etkisi var. Bu açıdan bakıldığında, örneğin banliyö isyanları gibi yeni siyasi karşı çıkma biçimlerinin aniden ortaya çıkışını eylemin siyasi etki kaybı ile ilişkilendirmek mümkün olabilir.

36 Agrikoliatsky (E.), Fillieule (O.) et Mayer (N.) (dir), *L'altermondialisme en France. Genèse et dynamique d'un mouvement social*, Paris, Flammarion, 2005